

УДК 37.012+910.1 (045)

Голобородько Є.П.*

В. СУХОМЛИНСЬКИЙ. «СТО ПОРАД УЧИТЕЛЕВІ» (ЧАСТИНА II): ІЗ ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розкривається зміст кожної зі «Ста порад учителям» В. Сухомлинського, що були опрацьовані в системі післядипломної освіти переважно в ході курсового періоду. Крім цього було використано досвід учителів Херсонщини в процесі застосування ними інноваційних освітніх технологій: мультимедійні, евристичні, бінарні лекції, лабораторні (семінарські) заняття, презентації, онлайн-конференції, інтерактивні методи (бліц-опитування, «Мікрофон», кейс-метод), використання мультимедійної дошки, Інтернету, комп'ютера, «Відкритої студії» за участю експертів (батьків і старшокласників), складання планів і обговорення окремих питань з елементами дискусії та ін.

Ключові слова: поради В. Сухомлинського, інноваційні освітні технології, інтерактивні методи, вчителі, батьки, школярі старших класів.

Відомий вислів «учитель навчає до того часу, поки сам навчається» є актуальним на сучасному етапі бурхливого розвитку суспільства, науки, техніки, інтеграції, глобалізації, інформатизації тощо. Учителі в контексті самостійної роботи з питань підвищення власної професійної кваліфікації активно використовують науково-методичну літературу, освоюють інноваційні технології навчання, творчо застосовують у навчально-виховному процесі традиційні класичні підходи.

Уважно ставляться вчителі і до порад видатного педагога-вченого Василя Сухомлинського. Зокрема зупинимося на усвідомленні сучасними вчителями праці Сухомлинського «Сто порад вчителю» на матеріалі II частини (51-а – 100-а поради) у системі післядипломної освіти. Як приклад організації роботи з висвітлення порад за допомогою інноваційних освітніх технологій була прочитана мультимедійна лекція. З допомогою мультимедійної дошки було розібрано пораду 51 «Хто і що виховує дитину? Що у вихованні залежить від вас, педагога, і що – від інших вихователів». У процесі розповіді про те, що на виховання впливає все, на дошці з'явилися записи впливу основних сил: 1) сім'я; 2) особистість педагога; 3) учнівський колектив; 4) сама особа вихованця (самовиховання); 5) духовне життя вихованця (передусім книжка); 6) зовсім непередбачені чинники (родич, друг, цікава людина, твір мистецтва, подорож і т. ін.).

Обов'язок учителя – бути мудрим диригентом цього оркестру майстрів-скульпторів творіння юної особистості.

Обговорюючи інші поради, наприклад шостого десятка, що здебільшого торкалися питань підвищення педагогічної культури батьків, учителі широко використовували презентації. У змісті поради «Як готувати матір і батька до шкільно-сімейного виховання своїх дітей» (52) учителі виокремили такі характерні параметри:

I. Батьківська педагогіка – елементарне коло знань матері і батька про становлення особистості дитини.

II. Структура батьківської школи (відділи: дошкільний, батьків учнів I-IV; V-IX; X-XI класів; індивідуальні консультації).

III. Приблизний план роботи (були різні плани для різних категорій батьків, але в усіх було відбито основне: турбота про здоров'я дитини, її всебічний розвиток, стосунки в сім'ї, аспекти взаємного впливу, підготовка до самостійної діяльності тощо).

IV. Цитати Сухомлинського про батьківську педагогіку («Батьківська педагогіка – це фундамент усієї педагогічної теорії і практики», «Батьківська педагогіка – це праця, наука, майстерність і творчість», «Виховання дітей – найважливіший громадський обов'язок батька й матері»).

У зміст презентації поради «Як домогтися, щоб слово вихователя доходило до серця виховання» (53) було винесено такі положення:

* © Голобородько Є.П.*

I. Важливість багатства позитивних емоційних відносин у сім'ї як основа для відчуття доброго слова.

II. Джерела радості дитини (не лише від того, що вона одержує від дорослих, а й від того, що вона для них робить: посадити дерево, створити куточок краси для відпочинку батька й матері і ін.).

III. Спільна робота сім'ї та школи в одному напрямку.

Під час аналізу поради «Як домогтися, щоб батько і мати як вихователі виступали в єдності» (54), одна зі слухачок у вигляді презентації ознайомила аудиторію з видами роботи, які вона використовує з цією метою: лекції, бесіди, тренінги, семінари з використанням конкретних прикладів, розробка заохочень, спільні справи, прагнення постійно залучати батьків і матерів до організації життя класу. Усе це перегукується із завданнями школи виховання почуттів, що викладені в названій пораді.

У вигляді онлайн-конференції було прокоментовано вчителями шкіл низку порад. Розмірковуючи над проблемою, якою ж має бути школа виховання почуттів (55), освітяни відзначали, що не кожен учитель підготовлений вести таку школу й учні не завжди готові вирощувати Сад Вдячності, скажімо, старшому поколінню. Ось над цим, дякуючи пораді видатного педагога, і працюють.

Дуже потрібна нині порада «Що робити, щоб дітям хотілося добре вчитися» (56). За допомогою методу «Мікрофон» вчителі на семінарському занятті висловили своє бачення (навчити дитину доставляти радість батькам, розвивати почуття гідності, належного успіху, виховувати інтерес до знань, відповідальність за свою справу навчання, віру в свої сили і т. ін.) та звернули увагу на думки в цьому контексті Василя Олександровича (щоб батько й мати стояли біля колиски знань дитини, що духовно зближує батьків і дітей; не слід ставити знак рівняння між оцінкою і моральними якостями дитини).

У всі часи актуальною є порада «Як поглиблювати виховну роботу з батьками в міру росту і розвитку дитини» (57). Як правило, вчителі говорили правильні речі про ознайомлення батьків на батьківських зборах із завданнями на новий навчальний рік, пов'язуючи це і зі зростанням їхніх дітей. Не всі вчителі належну увагу при цьому приділяли самовихованню, особливо підлітків, юнаків і дівчат. І вже зовсім, як щось нове для себе, молоді наші колеги сприйняли погляд видатного педагога на корінь соціальної зрілості підлітків і юнацтва – трудовий внесок у бюджет сім'ї, про що ми запропонували послухати запис і обмінятися думками.

Ясна річ, цією справою слід керувати, про що йдеться в пораді «Як разом з сім'єю керувати дитячою працею» (58): спираючись на основи народної педагогіки, яка не боїться втоми дітей від роботи і стверджує, що завдяки праці людина пізнає навколишній світ серцем.

Цікаво було вчителям працювати за кейс-методом над наступними порадами. Одна група опрацьовувала ідеї поради «Як працею облагороджувати серце, виховувати людяність» (59). Учителі готували приклади, як вони цього досягають, керуючись цією порадою: «віддача духовного багатства (в ім'я щастя інших людей) – тільки це і є здобування духовного багатства». Інша група вчителів осмислювала пораду «Як разом з батьками виховувати майбутніх матерів і батьків» (60). Серйозна проблема сьогодення – легковажне, несерйозне ставлення до шлюбу, кохання, народження дітей. Обмінюючись між собою враженнями і поглядами та враховуючи позицію видатного педагога, учителі доходили висновку, що, по-перше, треба щоб юнаки та дівчата розуміли, що кохати – це віддавати коханому (коханій) сили своєї душі, творити для нього (неї) щастя; по-друге, багато вартує повага до жінки; по-третє, єдність почуття, розуму і волі; по-четверте, уміле використання благородного слова учителями-чоловіками і батьками в розмовах з юнаками й учительками-жінками і матерями в бесідах з дівчатами.

Схвильовано вчителі озвучували пораду «Як виховати повагу до жінки-дівчини, матері» (61). На інтерактивній дошці вони записали слова Сухомлинського: «...Ніколи

не забувай, сину, що жінка-матір – творець життя. Вона дала тобі життя, вигодувала тебе, відкрила перед тобою красу світу і рідної мови, уклала в твоє серце перші поняття про добро і зло, честь і безчестя. Пам'ятайте сини, що в матері всі помисли, всі турботи і переживання – про дітей, про їх долю... Вона по-своєму глибоко, по-своєму красиво переживає свою відповідальність за весь рід людський. Материнство робить жінку красивою і мудрою. З того часу, як жінка стає матір'ю, її почуття набувають високого, нікому, крім неї, не доступного змісту». Говорили з цього приводу вчителі, що не завадило б ці слова читати і сучасним матерям, і дітям – такі глибини щасливого буття закладені в них.

Остання група з допомогою відеоматеріалів, фотосесії висвітлила основні положення поради «Які якості треба мати педагогу як вихователеві» (62). Згадували своїх учителів, колег, наводили приклади досягнень учителів, описаних у періодичній педагогічній літературі. При цьому відштовхувалися від тверджень педагогів-класиків, наприклад, «У вихованні все має базуватися на особистості вихователя, тому що виховна сила впливає тільки з живого джерела людської особистості... Тільки особистість може вплинути на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна сформувати характер» (К. Ушинський). Або: «Освіта людини – це не тільки її знання, але й уся багатогранність її людського образу. Виховна сила особистості педагога полягає в тому, наскільки органічно зливаються в ньому вчитель і вихователь» (В. Сухомлинський). Підкреслювалися також думки знатних попередників про те, що здібності виховуються тільки здібностями, нахили – нахилами, покликання – покликанням. Отже, найбільшою педагогічною мудрістю є постійно пробуджувати в юному серці бажання бути хорошим, сьогодні стати кращим, ніж учора, почуття поваги до працюючого самого себе.

Жваво, у творчій співпраці відбулася евристична лекція з теми «Поради Сухомлинського щодо виховної ролі колективу».

Лектор виклав основні положення вченого-педагога про колектив як знаряддя виховання (63). На думку автора «Порад», – це дуже складана єдність; це річка, що живиться тисячами струмків. Важливо пам'ятати, – наголошує вчений, – що учнівський колектив створюється поступово, і тут неприпустима абсолютизація якогось одного чинника. Учитель має розуміти, що колектив учнів – це його творіння, в якому відбиваються ідеали педагога, його світогляд. Тримається колектив, на думку визначного українського педагога, на спільності ідейній, інтелектуальній, емоційній та організаційній. Народжується колектив у спільній діяльності за щось красиве, добре, у праці на користь людям. Інтелектуальну єдність забезпечує різноманітність захоплень учнів, які в результаті збагачують один одного. Організаційні форми також можуть бути й однакові, й різні.

Працюючи в комп'ютерному класі, вчителі знаходили інші поради з цієї теми і доповнювали викладача. Наприклад, «Як колектив стає засобом всебічного розвитку особистості» (64). Йдеться про те, що людина – невичерпне ціле, і розкрити всі її грані в одному колективі неможливо. Учителі наводили приклади з практики Сухомлинського, а також, що дуже важливо, із досвіду роботи своїх шкіл. Це й участь учнів у різних гуртках, шкільних учнівських театрах, у позашкільних творчих колективах, у трудовій діяльності, волонтерській, колективній діяльності, якою для учнів є навчання, велике значення має вміння підкорятися й керувати, виховання в душі високої вимогливості (65). Підкорення, – учить учений-педагог, – це насамперед наказ самому собі, а керівництво зароджується у процесі діяльності. Керівником є смисл обрати того, хто показав себе на ділі як майстер своєї справи.

Коментували слухачі курсів і поради, в яких розкриваються питання соціалізації учнівської молоді в громадських організаціях (66-69). Учителі називали сучасні форми роботи на рівні самоврядування, з дослідження та вивчення учнями історії свого краю, здійснення цікавих справ, що здружують учнів різних класів. Особливу увагу при цьому приділяли роботі зі старшокласниками.

Учителі підтверджували ідею В. Сухомлинського про те, що молодь треба так виховувати, щоб кожен відчував себе гармонійно красивим, найперше внутрішньо – велика людська гідність, громадянськість. Це допомагає прагненню бути ще кращим, досконалішим. Для цього суттєво, на переконання великого педагога, щоб молода людина, усвідомлювала відчувала своє становлення, свій постійний розвиток і прагнула до кращого.

Творчо попрацювали над порадами вченого-педагога класні керівники старших класів однієї зі шкіл Херсона, провівши «Відкриту студію» за участю кількох експертів – батьків та учнів 10-11 класів. На запитаннями «Як спонукати людину до постійного морального розвитку і вдосконалення?» (70) класні керівники відповідали порадами класика (молода людина мусить для цього бачити моральну красу і досконалість поряд із собою, діяти в багатому духовному житті, щоб в її серці запалювалися вогники людської гордості за товариша) та висловлювали свої міркування. У такій логіці відбувалося осмислення наступних порад про патріотичне виховання (71) (усе починається зі ставлення до матері, героїчних сторінок історії рідної країни, добродійних справ на користь суспільства); про духовне зростання шкільної молоді (72) і роль їх самостійної роботи над собою (у школі Сухомлинського цьому сприяла Кімната Думки); про те, як приходить духовна зрілість юнацтва (73): у творенні добра для людей, за що хлопчики й дівчатка можуть почути щирі слова подяки за увагу, сердечність, душевність, людяність. Додаючи свої форми і види роботи з формування духовної зрілості юнацтва, класні керівники погоджувалися з В. Сухомлинським, що в школі все тільки починається. Необхідна велика перспективна і прогресивна робота суспільства, щоб людина постійно духовно зростала. Радив відомий педагог не боятись труднощів (74); турбуватися про економічні, господарські відносини не тільки між школярами й дорослими трудівниками, а й усередині шкільного колективу (76). Класні керівники старшого покоління, говорячи про створення трудових відносин усередині шкільного колективу (77), дещо шкодували, що не стало в школах виробничих бригад, чим порушилася система трудового виховання.

Цікава розмова вийшла про значення різновікових колективів (78). Тут і учні розповіли про свої гуртки, творчі колективи, клуби добродійних справ у школі та поза школою (у дворах, у будинках творчості молоді інформаційних мережах тощо). Зрозумілими були для народної (батьків) і наукової (учителів) педагогіки поради про те, щоб наші вихованці були і вихователями (79), і про виховання колективу так, щоб юнаки і дівчата не проходили повз самотніх людей (80), про що Сухомлинський писав: «Ще й ще раз, тисячу разів корисно порадити: учить своїх вихованців бачити людину, а в ній, як у дзеркалі, самих себе. Дати кожному юнакові, кожній дівчині це дзеркало, навчити дивитися в нього – це одна з вершин педагогічної мудрості».

Таким чином, класні керівники вкотре заглибились у розмаїття педагогічних скарбів, експерти-батьки із вдячністю говорили про збагачення свого виховного арсеналу, а експерти-учні поспішали висловити свої ідеї про корисні й цікаві справи.

Дев'ятий десяток порад було опрацьовано на лабораторній роботі в бібліотеці. На пропозицію вчителів-курсантів з перших двох порад цього порядку було проведено бліц-опитування. Учителі проникливо говорили про марнослів'я (81). «Оберігайте своїх вихованців од марнослів'я не лише в учнівському колективні, а й у суспільстві, про єдність слова і діла, про дотримання свого слова тощо». Вдумливо розмірковували вчителі над питанням організації самовиховання учнів за мотивами поради «Як учити своїх вихованців виховувати самих себе» (82): змалку вчити дитину пізнавати і виховувати себе; формувати почуття власної гідності; розвивати відповідний стиль стосунків між педагогом і вихованцем; максимально обходитися без покарань; учити думати добре (за висловом Л. Толстого), тобто позитивно; запобігати серйозним поступкам – мистецтво вихователя.

Наступні поради цього десятка передбачали більш значну зосередженість. Учителі зробили їх ксерокопії (тут же в бібліотеці) і вирішили скласти плани різних видів.

Окремі наведемо такі:

«Оволодівайте мистецтвом індивідуальної бесіди з вихованцем» (83).

– Органічна духовна потреба дитини висловити перед близькою людиною свої почуття й думки.

– Педагогу важливо стати для дитини улюбленою людиною.

– Дорожити довір'ям вихованця.

– Для духовної розмови треба знаходити єдине слово серед тисяч – тонке, розумне, тактовне.

– Відкриття серця вихованця улюбленому вихователеві – це процес взаємного облагороджування (В. Сухомлинський). Примітивні почуття витісняються тоншими, вищими, і дитина може брати себе в руки.

– Поділена радість – подвійна радість, поділене горе – півгоря (народна мудрість).

«Як спонукати до самовиховання в моральній сфері» (84).

– Сфери виховання (моральна, трудова, фізична).

– Єдиний вимір багатства, краси, величі – людина.

– Ми живемо серед людей.

– Вимогливість до себе і самоконтроль.

– Відповідальність найперше перед матір'ю.

– Ставлення до жінки – ставлення до усього роду людського.

– Почуття власної гідності – вершина людяності.

– Сутність морального самовиховання – пізнання людини.

– Роль мистецтва у духовному самовихованні.

«Як спонукати до самовиховання в праці й навчанні» (85).

– Атмосфера праці, радості праці.

– Праця, зрілість і мужність людини.

– Без трудового самовиховання самовиховання взагалі немислиме (В. Сухомлинський).

– Трудове самовиховання – це не просто виконання якоїсь роботи, доведення її до кінця – це «заглиблення в самого себе, злиття розумових сил і майстерності рук, свідомо поставлена мета й подолання труднощів».

«Як виховувати самодисципліну в розумовій праці» (86) (для старшокласників).

– Щоденне читання.

– Конспектування за вчителем (незалежно від того, є матеріал у підручниках чи немає).

– Працювати розумово ефективніше зранку.

– Співвідношення головного та другорядного.

– Робота – це майже завжди нелегко: важливо створювати стимули.

– Раціональне використання часу. Записна книжка (у Сухомлинського їх було близько 40). Умови розумової праці (зосередженість, чергування видів її, перенесення частини завтрашньої роботи на сьогодні, постійність розумової праці, регулярний відпочинок та ін.).

«Як спонукати до самовиховання у фізичній культурі» (87).

– Взаємозв'язок і взаємозалежність у вихованні культур рідних видів.

– Фізична культура облагороджує всі інші сфери людського буття.

– Найважливіше джерело здоров'я – природа.

– Жодного дня без фізичної праці.

– Ходьба (3-10 км) щодня.

– Режим харчування.

«За яких умов колектив успішно виконує свою функцію вихователя особистості» (88).

– Орієнтація (розумом і серцем) у людському океані (узгодження своїх бажань з бажаннями інших).

– Виховання готовності до життя в колективі.

- Багатогранність діяльності колективу (у кожного своє неповторне обличчя).
- Неприпустимість поділу в колективі на актив і пасив та виставляння напоказ слабких сторін дитини.

- Відповідальність, турбота один про одного.

- Мудрість колективу як вихователя-педагога.

- Вимогливість до педагога з боку дітей. Повсякденне доторкання вихователя до розуму і серця вихованця.

«Що можна й чого не можна обговорювати в шкільному колективі» (89).

Мислитель-педагог перераховує й аргументує цілу низку випадків у поведінці дітей (підлітків, юнаків), коли не слід виносити на обговорення в колективі. І на передбачуване запитання, а що ж допустимо розглядати в колективі, педагог-гуманіст відповідає: «Нічого». Він переконаний, що краще обходитися без потрясінь.

«У чому полягає самодіяльність колективу» (90).

- Самодіяльність колективу – результат повноправного, духовно багатого його життя.

- Постійні (або на певний час) обов'язки в класі (помічник учителя, консультант, обліковець суспільно корисних справ учнів, чергування, завідувач господарством класу, відповідальний за здоров'я своїх товаришів, за ведення щоденників, колективне оцінювання поведінки кожного).

- Діяльність учнівського самоврядування.

Учителі мали можливість зупинитися на якомусь одному моменті конкретної поради. Більше всього хвилювало їх (виникали й дискусійні моменти) питання шляхів самовиховання та створення здорового творчого учнівського колективу в сучасних умовах активної мобільності, глобалізації та інформатизації суспільства.

На завершення роботи над ста порадами В. Сухомлинського ми вирішили провести залік-самоаналіз.

Ніби давно вже відомі постулати про виховання на кожному уроці. Але відзначали вчителі і нове для них, зокрема в пораді «У чому полягає ідейне виховання на уроках» (91): в одухотвореності слів учителя при викладі знань, глибокій повазі до мислителів; урахуванні певних умов (дух сучасності, гармонії, педагогічних ідей і особистості вчителя) та особливо в умінні думати про знання, тобто знати, передбачати, розраховувати, як до серця вихованців доторкнеться кожна істина і переведе думку учня від матеріалу до самого себе, до свого становлення, до своєї долі.

Непросто було вчителям здійснити самоаналіз відповідно до поради «Як донести до розуму й серця підлітків і юнацтва дух сучасності» (92), виходячи з нашого неспокійного, суперечливого часу.

Щодо того як зробити добротність, добротинність привабливою (93), вчителі приводили чимало прикладів зі своєї практичної педагогіки. Щоправда, самокритично відзначили, що розумовий висновок визначного педагога про те, що турбота про старих – це найзворушливіша любов до людини, примусила їх поставитися до цього глибше.

На думку В. Сухомлинського, влада педагога над дітьми (94) – одна з найтонших і найменш досліджених проблем. Про свої труднощі в цьому розповідали і вчителі, тому ще раз замислилися над положенням про злиття гарячого серця й холодного розуму, важливістю вміння берегти дитяче довір'я, дорожити ним, адже дитині завжди хочеться, щоб хтось старший, мудрий, вимогливий і добрий турбувався про її благо. Невипадково про це складено окрему раду педагога-вченого «Як берегти дитяче довір'я» (95). Самоаналіз учителів засвідчив, що вони постійно дбають про відчуття дитинства, прагнуть підніматися до його тонких істин. Ця рада все одно допомагає нагадуванням того, що майстрові педагогічної справи належить усе розуміти, намагатися не допускати конфліктів або вміло їх долати без сильних, вольових засобів впливу.

Яскравим зразком для вчительства є рада «Володарюйте над душею дитини книжкою, розумом, переконанням» (96). Незважаючи на те, що нині

розширилися джерела і можливості добування інформації, надовго запам'ятується те, як В. Сухомлинський добував розумні книжки навіть для одного вихованця.

З одного боку, вчителям було легко говорити про плани вихованої роботи (усі складають різні плани і часто не один десяток років). З іншого, було що взяти для системної роботи з планування (97): що слід зробити вихованцеві своїми руками, багатогранність діяльності учнів, диференціація роботи з батьками, висновок автора поради про те, що передання досвіду – це передання ідеї, запозичення досвіду – це індивідуальна творчість на основі конкретної ідеї.

З користю для себе зустрілися вчителі (хто вкотре, а хто й уперше) з порадою «Як проводити виховну бесіду з колективом» (98). Підвищили їх кваліфікацію наголошування авторитетного радника на тому, що у своєму слові вчитель передає не лише зміст розмови, а й частинку своєї душі; натхнення – це піднесення сил і здібностей людини у процесі мислення, творчості, пізнання Людини розумом і серцем – це і є справжня творчість; дитина може забути факт, про який розповідається, але емоційний слід від бесіди залишиться надовго; доторкання до людського пороку вимагає великої обережності й тактовності, особливо якщо маємо справу з дітьми, підлітками, юнаками.

Заліковий підхід було продемонстровано з боку слухачів курсів і викладача при аналізі поради «Як боротися з лінощами» (99). Позитивно оцінювалися аналітичні творчі відповіді. Це було відбито в нових для вчителів аспектах суті лінощів: лінощі – це явище глибоко духовного порядку (результат бездіяльності душі, відсутності почуття власної гідності, продуктивної праці); шляхи їх відвернення (обмеження бажань, участь у турботах дорослих, змістовне проведення часу, задоволення потреб власним трудом, атмосфера працьовитості в сім'ї, поєднання зусиль школи і сім'ї).

З останньої поради (100), яку автор дає своїм молодим колегам «по секрету», вчителі записали такі ключові моменти: «... учневі не треба в кожную мить знати, що його виховують. Чому людина не повинна знати, відчувати, що її виховують? Тому що справжнє виховання – це самовиховання. Треба створити таке спілкування вихователя й вихованців, щоб кожне слово, звернене до юного серця й розуму, пробуджувало внутрішні духовні сили, викликало внутрішню роботу розуму й серця, спрямовану на самопізнання й самовиховання. Якщо ж людина на кожному кроці відчуває й розуміє, що її виховують – здатність до самопізнання й самовдосконалення притуплюється. Необхідно, щоб виховання дітей, любов і повага до них, вимоги до них і дружба з ними – щоб усе це було самою суттю вашого духовного життя, мій друже».

Вивчення такого змістовного, оригінального, самобутнього, актуального, фундаментального першоджерела, як «Сто порад учителям» В. Сухомлинського, підвищує самоповагу до себе, професійну кваліфікацію, кличе до нових пошуків на основі творчого осмислення попередніх здобутків в галузі освіти.

Література

1. Василь Олександрович Сухомлинський – Людина, Вчитель, Вчений / уклад. Г. М. Кондратенко, О. В. Рідкоус. – Херсон : РІПО, 2008. – 24 с.
2. Європейська педагогіка і Василь Сухомлинський як сучасний педагог-новатор : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – К. : АПН України, МОУ, Міжнародне товариство послідовників В. Сухомлинського, 1993. – 104 с.
3. Іванко А. Б. В. О. Сухомлинський і І. Г. Ткаченко: діалог самодостатніх педагогічних систем : 85-річчю від дня народження І. Г. Ткаченка присвячується / А. Б. Іванко. – Кіровоград : Центральньо-Українське видавництво, 2003. – 60 с.
4. Кузь В. Г. Школа В. Сухомлинського – школа самореалізації особистості / В. Г. Кузь // В. О. Сухомлинський і сучасні проблеми особистісно зорієнтованого виховання : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 26 травня 2000 р. / Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини; В. Г. Кузь (відп. ред). – К. : Наук. світ, 2000. – С. 19-26.
5. Родчанин Е. Г. Гуманист. Мыслитель. Педагог : Об идеалах В. А. Сухомлинского / Е. Г. Родчанин, И. А. Зязюн. – М. : Педагогика, 1991. – 112 с.

6. Сухомлинський В. О. Сто порад вчителю / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 2. – С. 419-654.
7. Федяєва В. Л. Педагогічна система В. Сухомлинського : навчально-методичний посібник / В. Л. Федяєва, О. В. Сараєва. – Херсон : ХДУ, 2006. – 142 с.

Голобородько Е.П.

В. СУХОМЛИНСКИЙ. «СТО СОВЕТОВ УЧИТЕЛЮ» (ЧАСТЬ II): ИЗ ОПЫТА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ИННОВАЦИОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

В статье раскрывается содержание каждого из «Ста советов учителю» В. Сухомлинского, которые были обработаны в системе последипломного образования в ходе курсового периода. Кроме этого был использован опыт учителей Херсонщины в процессе применения ими инновационных образовательных технологий: мультимедийные, эвристические, бинарные лекции, лабораторные (семинарские) занятия, презентации, онлайн-конференции, интерактивные методы (блиц-опрос, «Микрофон», кейс-метод), использование мультимедийной доски, Интернета, компьютера, «Открытой студии» с участием экспертов (родителей и старшеклассников), составление планов и обсуждение отдельных вопросов с элементами дискуссии и многое др.

Ключевые слова: советы В. Сухомлинского, инновационные образовательные технологии, интерактивные методы, учителя, родители, школьники старших классов.

Goloborod'ko E. P.

V. SUKHOMLYNSKIY. «ONE HUNDRED TIPS TO A TEACHER» (PART II): EXPERIENCE OF USE IN THE CONDITIONS OF INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES

The article is exposed the content of every of «one hundred tips» of V. Sukhomlynskiy, that have been worked out in the system of postgraduate education mainly during course period. Besides there were used experience of teachers of Kherson region in the process of use of innovative educational technologies: multimedia, heuristic ones, binar lectures, laboratory (seminar) studies, presentations, online conferences, interective methods (blitz-questioning, «Microphone», case-method), use of multimedia board, internet, computer, «Open studio» with participation of experts (parents and senior schoolchildren), making of plans and speaking up on separate questions with the elements of discussion and so on. It is marked the moments, according to the words of teachers, that had enriched them.

Also it is presented the results of test self-analysis, which showed that teachers creatively had taken into account the most part of tips of V. Sukhomlynskiy but not a small part of statesments of outstanding scientist-pedagogue were new for them and they received them deeper and in the most contemporary way.

Keywords: tips of V. Sukhomlynskiy, innovative educational technologies, teachers, parents, schoolchildren of senior forms.

УДК 37.013

Слюсаренко Н. В., Кульбацька М. В.*

**ПОТРЕБА У СПІЛКУВАННІ ЯК ОСНОВА СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ
УЧАСНИКІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ
(У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В. СУХОМЛИНСЬКОГО)**

У статті розглянуто основні аспекти спілкування як основи суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і студентів при організації педагогічного процесу у вищій школі. Розкрито сутність понять «спілкування», «педагогічне спілкування», «суб'єкт-суб'єктна взаємодія».

Наголошено на актуальності педагогічних ідей В. Сухомлинського щодо необхідності задоволення потреби людини у спілкуванні, створення в навчальному закладі умов для ефективного спілкування між учасниками педагогічного процесу.

Звернуто увагу на те, що суб'єкт-суб'єктні відносини передбачають готовність викладача і студентів до взаєморозуміння і взаємоповаги у процесі спілкування, а тому

* © Слюсаренко Н. В., Кульбацька М. В.*